УДК 37.018.3.035.461.041

О.Б. Бернацька, *м. Київ*

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПЛАНУ РОЗВИТКУ ЯК ТЕХНОЛОГІЇ ВИХОВАННЯ САМОСТІЙНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Розкрито процес складання та реалізації індивідуального планування розвитку дитини (ІПР) як технології особистісно-орієнтованого виховання самостійної особистості.

Ключові слова: *Індивідуальне Планування Розвитку дитини, індивідуальний виховний супровід, потенціал зростання, учні виховних закладів, "технологія педагогічного моніторингу", свідома виховна позиція.*

Останнім часом особистісно-орієнтований підхід займає провідну роль в освітньому просторі. Велика кількість педагогічних колективів спирається на особисто-орієнтовані технології у своїй навчально-виховній діяльності. Великий внесок у розробку теоретичних та методологічних основ особистісно-орієнтованого підходу внесли І.Д. Бех, К.В. Бондаревська, О.С. Газман. Наукові праці вітчизняних та зарубіжних дослідників теорії та практики особисто-орієнтованої діяльності спираються на гуманістичний підхід, що представлений в педагогіці та психології працями А. Маслоу, К. Роджерса, Я. Корчака, С. Френе, В. Сухомлинського, Ш. Амонашвілі, Е. Ле Шан. Сьогодні в межах особисто-орієнтованого підходу стає важливим розгледіти особистість, допомогти їй побачити саму себе в натовпі, розкрити свою неповторну своєрідність і реалізувати свій потенціал.

Розв'язанню цього складного завдання соціалізації дітей та молоді сприяє застосування технології Індивідуального Планування Розвитку (ІПР) у виховному процесі навчально-виховних закладів різного типу. Вузьке розмежування психології, педагогіки і дефектології сьогодні є абстрактним, не відповідним реальності. Так в одному дитячому колективі сьогодні одночасно можуть виховуватися і навчатися діти з різними індивідуальними особливостями психічного розвитку: діти з високою тривожністю, діти з гіперактивністю і дефіцитом уваги, діти з опозиційними розладами поведінки, діти з

© О.Б. Бернацька, 2009

прийомних сімей (або діти, які виховуються бабусями, у зв'язку з від'їздом батьків або неможливістю батьків проживати разом з власними дітьми), діти із затримкою психоемоційного розвитку та інші. Великі ускладнення мають фахівці, оскільки повинні утримувати в своїй увазі весь спектр поведінки різних дітей [1]. Диференціювати свій підхід до кожної дитини вміють далеко не всі фахівці. Опанування технологією ІПР дає можливість інтегрувати дітей з різними потребами в суспільство для їх подальшої соціалізації.

Метою цієї статті є визначення поняття Індивідуального Плану Розвитку (ІПР) та його складових, адаптації процесу ІПР до умов навчально-виховного процесу, визначення алгоритму, його впровадження та реалізації.

Термін "планування" мало підходить для процесу взаємодії з дитиною. На перший погляд, він виглядає дуже "технічно" і створює враження безособистісного підходу до дитини. Проте, в кожній сім'ї, якщо відносини будуються на довірі і прийняті, дитина братиме участь в побудові планів, де провести літо і, пізніше, куди вступати після школи.

Індивідуальне планування розвитку (ІПР), на перший погляд, відноситься до колективних форм виховання, коли у результаті оцінки вчинку дитини формується до неї відчуження всього дитячого колективу, коли маніпуляція свідомістю багатьох, що заснована на довірі авторитету дорослого, є нормою, і коли позиція "як всі" розмиває межі спільного та індивідуального. Але слід зазначити, що Індивідуальне Планування Розвитку – це, в першу чергу, спосіб побачити індивідуальні потреби кожної дитини і можливість реалізувати свідому виховну позицію, віддаючи собі звіт, куди скерувати вектор педагогічних інтервенцій. Індивідуальне Планування Розвитку являється способом оцінки ефективності педагогічних зусиль. Важливо враховувати можливості дитини на початку, і умови, в яких дитина отримує певний виховний супровід. Якщо ж педагог ставить в результаті собі низьку оцінку успішності, то це проблема не дитини, а педагога. В цьому випадку важливо відповісти на питання, що не було враховано в ході індивідуального планування, адже в кожній дитині свій потенціал зростання, і це потрібно враховувати.

Модель Індивідуального Планування Розвитку дитини – у скороченій назві ІПР – була створена в січні 2001 року фахівцями

з дитячого розвитку континентального офісу міжнародної громадської організації "SOS Kinderdorf International", яка вже 50 років по всьому світу займається вихованням дітей, позбавлених батьківського піклування [2]. Документ був створений для того, щоб процес опіки і виховання зробити зрозумілим, конкретним, вимірним і планованим. Ця модель була запропонована для реалізації СОС-дитячим містечкам і Молодіжним Будинкам Центральної і Південно-Східної Європи, СНД, країнам Балтії.

Мета ІПР – визначити актуальні потреби дитини, яка прийнята на виховання у СОС-дитяче містечко для надання допомоги і підтримки в її повсякденному житті. При цьому повинні бути чітко визначені засоби, за допомогою яких буде здійснюватися цей процес, і ресурси тієї реальності, в якій виховується дитина. Таким чином, ІПР дозволяє структурувати актуальні потреби дитини, визначати пріоритети виховної діяльності, робити результати плановаными і такими, що піддаються перевірці, а, значить, досяжними [2].

Досвід часто показує, що ми не можемо навіть пригадати, скільки конкретно сил було вкладено в ту або іншу дитину та що саме дало результат, а що – ні. І те, наскільки буде досягнутий результат, вже само по собі є показовим і спрямує наші педагогічні пошуки в потрібне русло. Можливо, дитина не сприймає виховні впливи, оскільки невизначені її потреби, які знаходяться в іншій області знань про людину: соціальній (ускладнення відносин між батьками в сім'ї), медичній (у дитини є соматичне захворювання), або психологічній (дитина має затримку психічного розвитку, оскільки пережила психологічну травму, і це гальмує її інтелектуальний та психоемоційний розвиток).

У будь-якому випадку, чітке визначення потреб дитини і способів для їх реалізації дає можливість педагогам і іншим фахівцям (психологам, дефектологам, дитячим психотерапевтам) відчувати свою компетентність, бачити результат своєї роботи та об'єднувати свої зусилля по відношенню до конкретної дитини.

Систематичне складання та виконання ІПР – це складний процес. У кожній навчально-виховній установі питання, з ким і як буде реалізовуватися ІПР повинно вирішуватися індивідуально. Проте є категорії дітей, з якими просто не обійтися без індивідуального планування, тому що: 1) ці діти

по своїх проявах випадають із загальноприйнятих норм вікової і педагогічної психології; 2) спілкування з такими дітьми, їх виховання і навчання зустрічає труднощі, які не можна подолати звичайними психолого-педагогічними методами, оскільки у педагогів, а часто і психологів, не вистачає кваліфікації для вирішення подібних проблем; 3) сучасна педагогіка орієнтується на середньостатистичну психічно, соматично і психологічно здорову дитину, бачить ситуацію в ідеалі, а на практиці існує великий розрив між тим, як "повинно бути", і тим, "що є насправді", тобто з якими дітьми доводиться працювати.

ІПР може допомогти в роботі з подібною категорією дітей, оскільки вони потребують специфічних цілей і індивідуальних способів досягнення. Якщо дитячий колектив в загальноосвітній установі складається з 25 вихованців, то 3-5 з них можуть знаходитися під індивідуальним супроводом. В першу чергу важливо до процесу індивідуального планування привернути сім'ю дитини (якщо можливо) і віддати велику частину відповідальності батькам або іншим значимим для дитини особам.

Відповідно до установи інтернатного типу актуальність індивідуального планування зростає удвічі:

1) дитина весь час знаходиться в установі, але ніхто її не сприймає цілісно, оскільки вихователі працюють по змінах, а вчитель йде додому після уроків;

2) час і простір настільки структурований і визначений, має дуже жорсткі межі, тому у дитини не залишається можливості для прояву власної ініціативи і активності, а без ініціативи не буває самостійності і відповідальності.

Перед впровадженням технології індивідуального планування розвитку дитини важливо залучити до цього процесу співробітників. Процес дасть позитивний результат, якщо вихователі (дитячий будинок, інтернат) зрозуміють і приймуть ідею і користь, що забезпечить індивідуальне планування і дитині, і фахівцям. При необхідності треба здійснити навчання педагогів і психологів в межах методологічного семінару з питань впровадження ІПР.

Одним з найважливіших є те, наскільки адміністрація (заступник з виховної роботи) готова підтримувати впровадження ІПР в установі. Фактично технологія ІПР дає можливість для наочної і змістовної бесіди з дітьми, які через

свої індивідуальні особливості розвитку потрапляють в "групу ризику". Так або інакше, ці зустрічі заступник директора з виховної роботи проводить, але замість звичного моралізування він запропонує дитині (підлітку, юнаку) розуміння її проблем і специфічних потреб та підходи для подолання життєвих труднощів.

Отже, батьки (або особа, яка здійснює опіку над дитиною), вихователь, педагог і психолог, а також дитина (відповідно до рівня розвитку самосвідомості, починаючи від 10–11-ти років) здійснюють зустрічі з планування 1 раз на 3 місяці, а представник адміністрації здійснює цю зустріч 1-2 рази на рік. Зустрічі є плановими, до них відбувається систематизація спостережень. За підсумками зустрічі робляться висновки.

Яким же дітям може допомогти технологія індивідуального планування розвитку [1]: 1) дітям із специфічними потребами, які відвідують загальноосвітню установу (по заявці батьків); 2) дітям, які проходять адаптаційний період в цій установі (які щойно прибули); 3) дітям, батьки яких звернулися по консультативну допомогу до психолога; 4) дітям, у відносинах з якими педагоги мають складнощі (з відома батьків, якщо можливо).

Складання індивідуального плану розвитку базується на загальній та індивідуальній відповідальності [2]. У структурі Індивідуального Планування Розвитку дитини ролі і відповідальність всіх учасників чітко визначені і повідомлені. Також важливо, щоб було всім зрозуміло без різночитань і інтерпретацій те, що доведеться здійснювати на практиці (спостереження та їх систематизацію, оцінку актуальної ситуації розвитку дитини, визначення шляхів досягнення мети розвитку і моніторинг, визначення нових цілей). Часто педагоги та інші фахівці навчально-виховної установи сприймають процес ІПР як додаткове навантаження і всіляко чинять опір його здійсненню. Виховувати абстрактно набагато простіше, ніж говорити про реальні слабкі і сильні сторони однієї конкретної дитини і здійснювати свідомо виховну позицію, відповідаючи за її наслідки.

Отже, фахівці, які залучені до складання та реалізації ІПР дитини, повинні мати наступні здібності: позитивне відношення до дітей, до педагогічної, лікувальної, профілактичної і корегувально-розвивальної роботи своїх колег; елементарні медико-психолого-педагогічні знання розвитку дитини; здатність спостерігати і класифікувати результати, відокремлюючи факт

від своєї оцінки і інтерпретації; бути здатними до оформлення документації; бути здатними спостерігати і фіксувати власні дії з реалізації виховної позиції.

Механізм впровадження індивідуального планування розвитку (ІПР) складається з восьми кроків:

Крок 1-й: проведення методичного семінару для заступників директорів з виховної роботи і психологів з метою роз'яснення цілей і очікуваних результатів від впровадження Індивідуального Планування Розвитку дитини;

Крок 2-й: методична підтримка по проведенню серії семінарів з педагогами з питань впровадження ІПР: поняття і структура ІПР, ресурси і обмеження ІПР, метод педагогічного спостереження і оцінки актуальної ситуації, визначення цілей і шляхів досягнення, моніторинг результативності, оцінка і самооцінка ефективності виховної позиції;

Крок 3-й: проведення психологом і заступником з виховної роботи серії практичних семінарів з впровадження ІПР;

Крок 4-й: пробне планування ІПР, вибір педагогами по одній кандидатурі для здійснення ІПР;

Крок 5-й: здійснення ІПР протягом 3-х – 6-ти місяців;

Крок 6-й: проведення методичного об'єднання з метою здійснення оцінки успішності ІПР відповідно до конкретного випадку;

Крок 7-й: прийняття рішення на методичному об'єднанні з впровадження ІПР;

Крок 8-й: визначення цільової групи для здійснення ІПР на наступний період (3-6 міс.)

Участь дитини: дитина запрошується до участі у вирішенні усіх важких питань, що стосуються її життя, і повинна вільно висловлювати свої думки. Відповідальності і самостійності не вчаться за один день. Тільки довіра і поступове (згідно з рівнем розвитку самосвідомості, приблизно від 10 – 11 літнього віку) делегування відповідальності за своє життя дозволяє дитині стати адаптованим підлітком і в юнацтві здійснити самовизначення – забезпечити собі автономію і самореалізацію.

Участь вихователя: педагог (вихователь) приймає ідею індивідуального планування розвитку дитини, проходить навчання на методичному семінарі і готовий брати активну

участь в спостереженні за дитиною і систематизації своїх спостережень.

Участь вчителя: якщо впровадження ІПР здійснюється в навчально-виховній установі інтернатного типу, то позиції "вихователь" і "вчитель" принципово різні у своєму функціоналі. В цьому випадку вчитель заповнює свою форму спостережень.

Участь психолога: психолог допомагає здійснити систематизацію спостережень; допомагає педагогам відокремлювати спостереження від оцінки і інтерпретації, може здійснити у разі потреби додаткову психологічну діагностику; координує зусилля у досягненні певної мети; забезпечує зворотнім зв'язком всіх учасників ІПР; може проводити додаткові зустрічі зі всіма учасниками ІПР.

Участь сім'ї (або осіб, що її замінюють): батьки (або вихователі закладу інтернатного типу) несуть відповідальність за реалізацію плану розвитку, за якість спостережень і їх систематизацію в стандартному бланку (можливо за допомогою інших фахівців).

Участь інших фахівців (соціальний працівник, соціальний педагог, дефектолог, логопед): якщо вище перелічені співробітники не є штатними одиницями установи, де проходить впровадження ІПР, то вони можуть брати участь в процесі планування заочно (на рівні документації) або будучи запрошеними на зустріч. Якщо такі фахівці є співробітниками установи, то до початку зустрічі з ІПР вони фіксують свою частину роботи з дитиною. Їх інформація доповнює або конфронтує з основною позицією педагога і психолога закладу, оскільки спостережень однієї особи буває недостатньо для цілісного уявлення про потреби дитини.

Участь адміністрації: підтримує і активізує діяльність педагогів, спирається на матеріали ІПР в роботі з сім'єю і в роботі з підвищенням компетентності педагогічних кадрів.

Документація ІПР дозволяє реалізувати декілька завдань: 1) містить систематизовану інформацію і договір між педагогом і іншими фахівцями, а також дитиною (з певного віку); 2) є письмовим нагадуванням про відповідальність для кожного учасника, в тому числі і дитини. У зв'язку з цими завданнями ІПР оформляється простою і зрозумілою мовою, датованою і

підписаною всіма учасниками процесу, підтвердженою адміністративною особою (заступником директора з виховної роботи) [2]. Форма повинна бути простою у використанні і доброзичливою. Загальна карта систематизованих спостережень зберігається в кабінеті психолога. Як правило, тільки декілька осіб можуть мати доступ до цієї конфіденційної інформації. Матеріали оновлюються 1 раз на 1,5-2 роки. На руки батьки, вихователі, педагоги отримують копію однієї сторінки опису ІПР (цілі і способи досягнення) [2].

У роботі з педагогами і шкільними психологами найбільш хворобливою темою виявляється якраз збереження конфіденційності по відношенню до особистої історії дитини. Вивішування рейтингів на дошку оголошень, публічних критичних висловів або передачі подробиць з приводу особистої історії дитини часто є поширеним явищем.

Якщо дитина залучена до планування, то необхідно враховувати наступне: 1) дитина повинна бути готова до того, що до неї звернуться з якого-небудь питання, що стосується її життя; 2) до відповідей дитини необхідно відноситися серйозно, зокрема, те, що буде сказано, не повинне бути оцінене, виправлене; 3) дитина повинна мати можливість висловити, до чого вона хоче прийти в своєму житті, а що їй зовсім не підходить; 4) дуже важливо визначити те, що дитина/підліток/юнак може здійснити самостійно для досягнення своєї мети, що вона хотіла б здійснити за допомогою інших, і чия допомога їй потрібна, і що можуть для неї (на думку дитини) здійснити інші; 5) хлопець/дівчина можуть у результаті скласти свій проект власного розвитку на найближчий рік, що вже само по собі є символом більшої вмотивованості та відповідальності [2].

В результаті участі в плануванні власного розвитку дитина/підліток/юнак отримує важливі життєві навички, такі як: співпраця, взаєморозуміння, вирішення конфліктів, спільне прийняття рішень. Все це необхідно для того, щоб стати дорослою, незалежною, відповідальною і щасливою людиною.

Отже, ІПР є інструментом для реалізації свідомої виховної позиції, тому дозволяє планувати виховну роботу в інтеграції із зусиллями різних фахівців, перевіряти результати і досягати

успіху. ІПР також укріплює співпрацю і дозволяє координувати зусилля серед різних фахівців. ІПР розвиває компетентність професіоналів (педагогів, психологів, вихователів, дефектологів, логопедів і інших фахівців з дитячого розвитку) і створює можливість для подальшої їх мотивації.

Література:

1. Психологическая профилактика дезадаптации учащихся в начале обучения в средней школе : [Методические рекомендации для школьных психологов] / под ред. Л. П. Пономаренко. – Одесса: "АстроПринт", 1999. – С. 60-66.
2. Model of the Individual Development Plan of Children. The Manual document of the Continental Offiss of the "SOS Kinderdorf International" for SOS Children's Villages and Youths Houses of Central and South-east Europe, CIS, countries of Baltic, January 2001.

The article is devoted the process of drafting and realization of Individual Planning of Development of child (IDP) as technologists of the personality-oriented education of the independent personality.
Key words: *Model of the Individual Development Plan of Children, individual educate support, potential of growth, pupils of educational establishments, technology of the pedagogical monitoring, conscious educate position.*

Раскрыт процесс составления и реализации Индивидуального Планирования Развития ребенка (ИПР) как технология личностно-ориентированного воспитания самостоятельной личности.
Ключевые слова: *Индивидуальное Планирование Развития ребенка, индивидуальное воспитательное сопровождение, потенциал роста, учащиеся воспитательных учереждений, сознательная воспитательная позиция.*